

İBN HALDÛN'UN TARİH FELSEFESİ

MUHSİN MAHDİ

VakıfBank Kültür Yayınları: 0136
Felsefe: 017

**İBN HALDÛN'UN TARİH FELSEFESİ:
KÜLTÜR İLMİNİN TEMELLERİNE DAİR
FELSEFİ BİR ARAŞTIRMA**
MUHSİN MAHDİ

Özgün adı
Ibn Khaldûn's Philosophy of History
A Study in the Philosophic Foundation of
the Science of Culture

Türkçesi
Prof. Dr. Fuat Aydın

Proje Editörü
Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Son Okuma
Aslı Esra Erdoğan

VakıfBank Kültür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2022

Ibn Khaldûn's Philosophy of History
A Study in the Philosophic Foundation of the
Science of Culture

1st Edition

© All Rights Reserved

Auhorised translation from the English
language edition published by Routledge,
a member of the Taylor & Francis Group

ISBN 978-625-7447-46-1

*Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank
Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım
amacıyla, kaynak göstermek şartıyla
yapılacak sınırlı alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla
çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve
mali hakları saklıdır.*

Baskı

Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.
Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi
Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Mart 2022

İBN HALDÛN'UN TARİH FELSEFESİ:

KÜLTÜR İLMİNİN
TEMELLERİNE DAİR
FELSEFİ BİR ARAŞTIRMA

MUHSİN MAHDİ

TÜRKÇESİ
FUAT AYDIN

MUHSİN MAHDİ

1925, Irak doğumlu müellif 1954'te felsefe doktoru oldu ve 1957'ye kadar Bağdat Üniversitesinde dersler verdi. *Binbir Gece Masalları*'nın çevirisi ile ün kazanan müellif İslam felsefesinin birçok ismi üzerine akademik çalışmalar yaptı. Mahdi 2007'de vefat etti.

FUAT AYDIN

Gümüşhane Şiran'da doğdu (1965). İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. 1987 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Dört yıl Ankara'da ve iki yıl İstanbul'da öğretmenlik yaptı. 1993 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Dinler Tarihi araştırma görevlisi olarak girdi. 1994'te Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Ali b. Rabben et-Taberî ve er-Redd Ale'n-Nasârâ adlı tezle yüksek lisansını ve 2000 yılında aynı enstitüde Pavlus ve Din Anlayışının Yansımaları çalışmasıyla da doktorasını tamamladı. 2006 yılında doçent, 2011 yılında profesör oldu. Halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır. Yayınlanmış birçok makale, telif ve tercüme eseri vardır.

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü	I
Muhsin Seyyid Mahdi	III
Sunuş	7
Önsöz	13

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR BİYOGRAFİNİN TARİHSEL ARKA PLANI VE BÖLÜMLERİ

I Tarihsel Arka Plan	21
II Erken Dönem Yaşamı ve Eğitimi	35
III Batı İslamı'nda Siyasî ve İlmî Kariyer	49
IV İbn Haldûn Mısır'da	71

İKİNCİ BÖLÜM

FELSEFE VE HUKUK

I Tarih ve Hikmet	85
II Felsefe ve Hukuk	99
III İslam Toplumunda Felsefe	113
IV Felsefe ve Üslup	149
V <i>Mütevahhid</i> (Münzevi İnsan) Rejimi	165

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİHTEN KÜLTÜR İLMİNE

I İslam Tarih Yazımında İnanç, Gelenekselcilik ve Rasyonalizm	177
II İbn Haldûn'un İslam Tarih Yazımının Diyalektik İncelemesi	195
III Bir Kültür İlmine İhtiyaç ve İlkelerine Giriş	211

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KÜLTÜR İLMİ: KONUSU VE PROBLEMLERİ

I İnsanın ve Kültürün Doğası	229
II Beşerî Kültürün Kökeni	251
III İlkel Kültür ve Medenî Kültür	259
IV Devlet	273
V Şehir	281
VI Ekonomik Hayat	291
VII İlimler	299

BEŞİNCİ BÖLÜM
KÜLTÜR İLMİ: İLKELERİ VE YÖNTEMİ

I Hedefleriyle Tanımlanmış Olarak Kültür İlminin İlkeleri	307
II Devlet ve Kültür: Formel ve Maddi Sebep	317
III Dayanışma: Etkin Sebep	345
IV Umumun Menfaati: <i>Gâi</i> Sebep	367
Özet ve Sonuç	387
Kaynakça	405
Dizin	429

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

İbn Haldûn, Batı İslam dünyasının İbn Rüşd'den sonra yetiştirdiği ve on dokuzuncu yüzyıldan bu yana hem İslam hem de Batı dünyasında tanınmaya başlayan önemli düşünürlerinden biridir. Söz konusu tarihten itibaren eserlerinin Arapça neşirleri yapıldığı gibi, esas olarak İbn Haldûn'un tanınmasını sağlayan, *Kitabu'l-İber*'e giriş olarak yazdığı *Mukaddime* de çok sayıda dile (Fransızca, İngilizce, Almanca, ayrıca kısmen ve tamamı Latince, Hintçe, İbranice ve Farsça) çevrilmiştir. Osmanlı'da Kâtip Çelebi ve Nâima'nın doğrudan alıntılar da bulunduğu metnin ilk beş kısmı on sekizinci yüzyılın ilk yarısında (1730) Pirizâde Mehmed Sâhip Efendi ve altıncı kısmı İsmail Ferruh tarafından çevrilerek Bulak ve İstanbul'da yayımlanmıştır. Altıncı kısım Ahmet Cevdet Paşa tarafından yeniden tercüme edilmiştir.*

On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren hem müslim hem de gayrimüslim kökenli akademisyenler tarafından, *Mukaddime* hakkında akademik araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Gayrimüslimlerin yaptıkları bir kenara bırakıldığında Müslü-

* *Mukaddime*'nin Arapça neşirleri ve çevirileri için bk. Tahsin Görgün, "Mukaddime", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 31/118-120; bk. Süleyman Uludağ, "İbn Haldûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 19/538-543. İbn Haldûn'u tanıyan diğer Osmanlı uleması hakkında bk. Ejder Okumuş, *Osmanlı Gözüyle İbn Haldûn* (İstanbul: İz Yayınları, 2009).

man dünyadan Taha Hüseyin (1918) ve Abdülaziz'in (1932) İbn Haldûn üzerine ilk doktora tezlerini yazan kişiler olduğu görünmektedir. Bunlardan sonra kaleme alınan bir diğer doktora tezi, daha çok Fârâbî çalışmalarıyla tanınan Muhsin Mahdi'ninkisidir. Bu çalaşma, Şikago Üniversitesi'nde Leo Strauss danışmanlığında 1954 yılında yapılan ve 1957'de *Ibn Khaldun's Philosophy of History: A Study in the Philosophic Foundation of the Science of Culture* adıyla yayımlanan *Ibn Khaldun's Philosophy of History*'dir. En son baskısını 2016 yılında yapan çalaşma Farsça (1973) ve Malaycaya (2014) çevrilmiştir. Türkiye'deki İbn Haldûn araştırmalarının bir kısmında (en yoğun biçimde olmak üzere Ümit Hassan* tarafından) kaynak olarak kullanılmasına rağmen, şimdiye kadar Türkçeye çevrilmesi düşünülmemiştir. İbn Haldûn araştırmalarına önemli bir katkı olduğu kabul edilen Mahdi'nin kitabı, elinizdeki çeviriyle geç de olsa, Türk okuyucusuna sunulmaktadır. The University of Chicago Press'in 1971'deki üçüncü baskısından çevrilen metnin başında, Muhsin Mahdi'nin hayatı, yetiştiği ortam, temel eserleri, metnin içeriği ve Mahdi'nin İbn Haldûn anlayışı kısaca zikredilmiştir.

Burada son olarak eserle tanışmamı sağlayan Bilal Kuşpınar'a, metnin çevirisini okuyan meslektaşlarıma ve onu okuyucusuyla buluşturan, kadim dostum Ekrem Demirli'nin şahsında VakıfBank Kültür Yayınları'na teşekkür etmek isterim.

Fuat Aydın
Sakarya-2022

* Ümit Hassan, İbn Haldun, *Metodu ve Siyaset Teorisi* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2010).

MUHSİN SEYYİD MAHDİ (1926-2007)

Yirminci yüzyılın en önemli İslam siyaset felsefesi ve özellikle de Fârâbî uzmanı kabul edilen Muhsin Seyyid Mahdi Kербela'da 21 Haziran 1926 yılında dünyaya geldi. İlk ve orta okulu doğduğu yerde, liseyi Bağdat'ta tamamladı. Mahdi, liseden sonra Mısır'a gidip sanat tarihi okumayı düşünürken,¹ ailesinin kararı onu yurt dışında, gerekli maddi destekleri sağlayacakları Beyrut'ta bankacılık okuması yönünde olur. Üniversite okumak için düşünüldüğü gibi Beyrut'a gider; ancak ailesinin maddi desteği ile değil de kazandığı Irak devlet bursu ile. İşletme okumak üzere gönderildiği Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde felsefeye ilgi duymaya başlar. Felsefe hocasını, Irak Millî Eğitim Bakanlığı'nı işletme yerine felsefe okumasına izin vermeleri hususunda konuşması için ikna eder. Ancak bakanlık, İngiliz danışmanının da tavsiyesiyle devletin okumak için gönderildiği alana daha çok ihtiyacı olduğu gerekçesiyle bu talebi reddeder.² Bunun üzerine hem işletmeyi hem de felsefeyi birlikte okuyarak ikisinden de lisans derecesi almıştır (1947). Burada iki hocasından etkilenmiştir: Birincisi Harvard'da Whithead'in ve Freiburg'da Heidegger'in talebesi olan filozof Charles Malik olup ondan, hayatta takip edilmeye değer yegâne

1. Muhsin Mahdi, "Years of Chicago, Forming A Soul", *Jusoos, The Arab American Journal of Cultural Exchange, Present and Future*, 7/8, 1996, 172.

2. Mahdi, "Years of Chicago", 173.

yolun hikmet olduğunu öğrenmiştir. İkincisi Princeton'da Philip K. Hitti'nin talebesi olan Constantine Zurayk'tir. İkinci sınıfın sonunda, kendisinin de içinde bulunduğu birkaç öğrenci başarılarından dolayı pansiyonda kalmak üzere seçilmiştir. Bu durum da onlara, fakülteyi ziyaret eden sanatçılar, şairlerle kalmış ve bu da onlarla özel olarak konuşma fırsatı vermiştir.³

Mezuniyetinin ardından Bağdat Üniversitesi'nde bir yıl İktisat bölümünde hocalık yaptıktan (1947-48) sonra yirmi iki yaşında, ismini ilk defa, John Dewey ve George Herbert Mead ile meşhur olan felsefe bölümü vesilesiyle⁴ Beyrut'ta duyduğu Şikago Üniversitesi'nde iktisat dalında lisansüstü eğitim almak üzere bir devlet bursu kazanır. Şikago Üniversite'sine başvurusuyla ilgili evraklarının tamamlanmasında felsefe bölümünden arkadaşı ve mezuniyetinin hemen ardından bu üniversiteye giden Hişam Şarabi⁵ yardım eder.⁶ Bağdat, Kahire, Libya, Malta, Marsilya'dan sonra yazı geçirdiği Paris'e ve arkasından Londra, New York, Washing-

3. Mahdi, "Years of Chicago", 173

4. Mahdi, "Years of Chicago", 172.

5. Hişam Şarabi, 1927 yılında Filistin Yafa'da doğmuş ve 2005 yılında Beyrut'de vefat etmiş; Avrupa entelektüel ve sosyal düşüncesi tarihinin önemli akademisyenlerindedir. Beyrut Amerikan Üniversitesi Felsefe bölümünde lisansını (1947) tamamlamıştır. Şikago Üniversitesi'nden felsefe bölümünde yüksek lisansını (1949) tamamladıktan sonra Filistin'e dönmüştür. Siyasi olarak Filistin'de aktif olan Şarabi, 1949'da Ürdün'e gitmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Şikago'ya dönmüş ve kültür tarihine dair doktora tezini (1953) aynı üniversitede tamamlamıştır. Doktorayı bitirdiği yıl daha sonra profesörlüğe yükseldiği Georgetown Üniversitesi'nde eğitim ve akademik faaliyetlerini sürdürmüştür. Genelde Arap dünyasını siyasi ve entelektüel olarak özelden Filistin meselesini ele alan çok sayıda yayımlanmış kitabı vardır.

https://en.wikipedia.org/wiki/Hisham_Sharabi;

<http://www.palestineremembered.com/Jaffa/Jaffa/Story162.html> ulaşma tarihi 3.02.2022.

6. Mahdi, "Years of Chicago", 173.

ton üzerinden, 1948 yılında Şikago'ya ulaşır.⁷ Şikago Üniversitesi'nde ilk olarak, dünyanın çok farklı yerlerinden gelmiş öğrencilerle buluşmasını mümkün kılan International House'a yerleşir. İktisat bölümüne müracaat eder ancak, İşletme bölümünden kabul alır. İktisat'a daha sonra geçiş yapar. Burada iktisat teorisyeni Frank Knight (1885-1972), ekonomi tarihçisi Earl J. Hamilton (1899-1989) ve endüstriyel medeniyet tarihçisi ve eleştirmeni John Nef'in⁸ konferanslarına devam eder. Nef'in konferanslarındaki göndermelerden the Committee on the Social Thought Fakültesi'nin varlığını öğrenir.⁹ Arkadaşı Hişam sayesinde daha sonra derslerine gireceği hocalarıyla tanışır. 1949 yılında Şikago Üniversitesi'ne gelen Leo Strauss, The Walgreen Lectures'ta "Doğal Hak ve Tarih" ve daha sonra Siyaset Bilimi Bölümü'nde siyaset felsefesinin klasiklerine dair konferanslarını verir. Bu konferanslara katılan Mahdi, konferans sonrası konuşmaları sırasında Strauss'un İbn Haldun'u tanıdığı, orta çağ Yahudi ve İslam felsefesi hakkında yazdığını öğrenir. *Leviathan*'a dair özel bir dersle devam eden bu ilişki, doktora sırasında Strauss ile yakından çalışmasını mümkün kıldı.

Lisansüstü eğitim almak üzere geldiği iktisadın yerini bıraktığı felsefede çalışmak üzere Nef vasıtasıyla tanıştığı The Committee on Social Thought Fakültesi'ne geçti. Burada kültür tarihçisi ve Alman siyaset biliminin kurucularından Arnold Bergsträsser (1896-1964), Thomasçılık ve skolastik felsefe uzmanı Yves Simon (1903-1961) ve özellikle de Orient Institute'de Arap yazısının tarihi, hadisler ve erken dönem Müslüman kadının durumuyla ilgili çalışmaları olan Nabia Abbot¹⁰ ve siyaset felsefecisi

7. Mahdi, "Years of Chicago", 174.

8. Mahdi, "Years of Chicago", 189.

9. Mahdi, "Years of Chicago", 176.

10. Bekir Kuzudişli, "Abbott, Nabia (1897-1981)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2. Basım (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), Ek-1/6-7.

Leo Straus (1899-1973) ile çalışmaya başladı. Strauss danışmanlığında *Ibn Khaldun's Philosophy of History* adlı doktora tezini 1954 yılında tamamladı.

Doktora bittikten sonra bir yıl Paris'te olmak üzere Almanya, Freiburg Üniversitesi'nde doktora sonrası araştırmalarda bulundu. İki yıl Bağdat Üniversitesi, Hukuk Fakültesi'nde (Law College) ve Fen Edebiyat Fakültesi'nde (The Faculty of Arts and Sciences) öğretim üyeliği yaptı. Şikago Üniversitesi, Orta Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü'nden (Near Eastern Languages and Civilizations) gelen yardımcı doçentlik teklifini kabul etti ve profesörlüğe kadar yükseldiği bu bölümde 1957-1969 arası öğretim faaliyetinde bulundu. 1969 yılında James Richard Jewett Arapça Profesörü olarak Harvard'a geçti (1969). 1996 yılındaki emekliliğine kadar burada Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (The Center for Middle Eastern Studies)'nin müdürlüğünü ve Orta Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü'nün başkanlığını; ayrıca uzun süre Princeton'daki Ortadoğu Araştırmaları bölümünün danışma kurulu üyeliğini yaptı.¹¹

Yukarıda zikredilen Almanya ve Fransa'nın yanı sıra Full Bright ve Rockefeller araştırmacısı olarak Fas'ta çalıştı. Kahire Amerikan Üniversitesi'nde; Pakistan İslam Araştırmaları Merkez Enstitüsü'nde, Los Angeles California Üniversitesi'nde ve Bordeaux Üniversitesi'nde ziyaretçi Profesör olarak bulundu. Özellikle emekliliğinden sonra bulunduğu, çoğunluğu kendi öğrencilerinden oluşan, Müslüman dünyanın çeşitli yerlerinden entelektüellerle bir araya geldiği Paris'te, The Institute de Monde Arabe'da konferanslar verdiği gibi seminerlerle de katıldı.

11. Jashua Parens, "Muhsin Sayyid Mahdi", *Political Science and Politics* 41/14 (Jan. 2008), 227.

Mahdi ayrıca, 1989'da kurulan Arap ve İslam Bilimleri ve Felsefesi Cemiyeti (The Societe International pour l'Histoire des Science et de la Philosophie Arabes et Islamiques)'nin (SIHSPAİ) kurucu üyesi ve başkanı olduğu gibi, Ortadoğu Araştırmaları Derneği(The Middle East Studies Association)'nin hem kurucu hem de yönetim kurulu üyesi; Mısır'daki Amerikan Araştırma Merkezi(the American Research Center)'nin başkanı ve Kahire Arap Dili Akademisi'nin üyesiydi.

Ayrıca *Arabic Sciences and Philosophy: A Historical Journal*; *Journal of Near Eastern Studies*, *Hamdard Islamicus*, *Interpretation: A Journal of Political Philosophy* gibi dergilerin yayın kurullarında bulundu.

Altmış beşinci yaş gününü kutlamak maksadıyla Orta-doğu, Kuzey Afrika, Avrupa ve Birleşik Devletler'den talebeleri tarafından Mahdi onuruna *The Political Aspects of Islamic Philosophy*¹² kitabı hazırlandı. Vefatından bir ay kadar önce, hastalığı sebebiyle katılamadığı bir törende kendisine Kahire Amerikan Üniversitesi tarafından onursal doktora payesi verilen Mahdi, maruz kaldığı bir dizi hastalık neticesinde 81 yaşında, 9 Haziran 2007 yılında, geride eşini ve biri ilk eşinden olmak üzere üç kız çocuğunu bırakarak Massachuset, Brookline'de vefat etti.

YETİŞTİĞİ ORTAM

Mahdi, The Comitee on Social Thought'un kuruluşunun ellinci yılı anısına yapılan toplantı için hazırladığı "Years of Chicago, Forming A Soul" (Şikago Yılları, Bir Ruhun Teşekkülü) isimli

12. Charles E. Butterworth (edt.), *The Political Aspects of Islamic Philosophy: Essays in Honor of Muhsin S. Mahdi* (Harvard Middle Eastern Monographs), Harvard: Harvard University Center for Middle Eastern Studies, 1992.

yazısında, yetişmesinde önemli katkıları olan kişi ve kurumları anlatır. Burada Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde kendilerinden etkilendiği yukarıda isimleri zikredilen iki hocasına ayırdığı birkaç cümle dışında otuz sayfalık yazının tamamını genelde Şikago Üniversitesi'ne özelde ise The Comitee on Social Thought Fakültesi'ne ve John Nef'e ayırır. Anlatılarından buranın, zihin dünyasının ve akademik çalışmalarında takip ettiği yöntemin şekillenmesinde biricik rolü oynadığı ve özellikle etkisi altında kaldığı kişinin ise, aynı zamanda kurumun başkan da olan John Ulrich Nef olduğu anlaşılmaktadır.¹³

Nef¹⁴ ve arkadaşları tarafından kurulan ve bugün hâlâ varlığını devam ettiren Şikago Üniversitesi, The Commitee on Social Thought Fakültesi (CSTF)¹⁵ Mahdi'nin katıldığı zamanda dini

13. Mahdi, "Years of Chicago", 190.

14. John Ulric Nef, 1899'da Şikago'da doğmuş 192 yılında Harvard Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Doktora tezini 1927'de Washington, The Robert Brookings Graduate School'da yapmıştır. Swarthmore College'de bir yıl çalıştıktan sonra Şikago Üniversitesi'ne 1929 iktisat yardımcı doçent olarak geçmiştir. 1936'da profesör olan Nef, 1941 yılında kurulan The Comitee on Social Thought'un dört kurucusundan biridir. Şikago Üniversitesi'nde elli yıldan fazla bir süre çalışan Nef, 1988 yılında 89 yaşında vefat etmiştir. On beşinci yüzyılın sonundan modern dönemlere kadar Batı Avrupa'nın ekonomik, kültürel ve askeri tarihini çalışmıştır. *A Research for Civilization* (Chicago: H. Regney, 1962); *Industry and Government in France and England* (Philadelphia: American Philosophical Society, 1940) ve *The United States and Civilaziton* (Chicago: University of Chicago Press, 1967) gibi önemli çalışmaları olan Nef'in Türkçedeki tek çalışması, çevirisi Erol Güngör tarafından yapılan şu eserdir: *Sanayileşmenin Kültür Temelleri*, Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1970, 1986,

15. Bugün, The John U. Nef Committee on Social Thought adını taşıyan kurum, 1941 yılında John Ulric Nef, Frank Knight, Robert Redfield, Robert Maynard ve Hutchins tarafından kurulan, disiplinler arası doktora programı içeren bir enstitüdür. Daha sonraki yıllarda hoca kadrosu içinde şu kişiler de yer alır: Hannah Arendt, Saul Bellow, Allan Bloom, John Coetzee, Mircea Eliade, T.S. Eliot, François Furet, David Grene, Friederich Hayek, Leszek Kolakowski, Edward Levi, Paul Ricoeur, Charles Rosen, Harold Rosenberg, Edward Shils, Mark Strand, Karl J. Weintraub. <https://socialthought.uchicago.edu>;

duyarlılığın yüksek olduğu, eskinin değerli görüldüğü, batı üzerine odaklamanın birincil hedef olarak konulduğu, batı medeniyetinin klasik köklerinin/hakiki kaynağının Grek-Latin olduğu ve Yahudilik-Hıristiyanlığın da benzer bir kaynak olarak kabul edildiği, batılı olmayan alanlara yönelik çalışmaların teşvik edildiği, ancak onların Grek-Latin gelenek vasıtasıyla yorumlanarak anlaşılmaya çalışıldığı; batı medeniyeti ile söz konusu batı-dışı medeniyetlerin ilişkisinin ve mesela on dokuzuncu yüzyıl Alman felsefecilerinin metinleri okunurken düşüncelerinin şekillenmesindeki Hint'in etkisi dikkate alınmadan okunduğu bir ortamdı.¹⁶

Birçok akademik, felsefi, tarihsel, teolojik ve edebi çalışmalar hakkındaki ciddi incelemelerin ancak, bu alanlardaki temel meselelerle yakından bilgi sahibi olmadan yapılamayacağı ilkesini kendisine esas kabul eden CSTF'deki eğitim, batı kanonundan seçilmiş ve büyük kitaplar olarak kabul edilen¹⁷ on iki-on beş kitabın çözümlenmesi, yorumlanması ya da fakülte hocalarından birinin yazdığı bir yazının okunması ve dinlenmesinden ibaretti. Söz konusu metinlerin ne dedikleri, gerçekten ve hakikaten ne dedikleri, ileri sürdükleri delillerin ne hakkında oldukları, yazarın bağlamı, toplumsal ve kültürel arka planı dikkate alınarak okunmakta ve anlaşılmaya çalışılmaktaydı.¹⁸ Daha sonra seçilen kitaplar üzerinden bir hafta süren imtihanlar yapılmaktaydı.

Böyle bir eğitim yöntemi takip eden CSTF'nin hedefi, bizatihi Nef'in karşı olduğu klasik uzmanlaşmadan farklı yeni bir uzmanlaşma biçimi oluşturmaktı. Nef için böyle bir biçimin gelişimi, ancak norm olmaya devam edecek sosyal ya da beşerî bilim-

<https://socialthought.uchicago.edu/content/about-committee-social-thought>
ulaşma tarihi 10.01.2022

16. Mahdi, "Years of Chicago",

17. Mahdi, "Years of Chicago", 179.

18. Mahdi, "Years of Chicago", 182.

lerin nitelikli ürünlerinin ortaya konulduğu yerlerle olan yakın ilişki içinde mümkündü. Bu yüzden de CSTF, Sosyal ve Beşerî Bilimler Binası'nda yer almaktaydı. Böylece öğrenci söz konusu bilimlerden metodik olmayı, zorunlu bütün araştırma vasıtalarına, kaynak malzemeye alandaki en son keşiflere ve geliştirilmiş en son yaklaşımlara ulaşmayı öğrenirken, CSTF'de araştırma konusu hakkında hususi bir bilgiye sahip olmayan arkadaşlarının huzurunda, çalışmak istediği konunun çalışmaya değer mi, zamanın daha geniş entelektüel ya da siyasi ilgileriyle ilişkisinin ne olduğu, buradaki entelektüel cemiyeti tahrik edecek sorulara ve izafiyet, ilerleme, değer-olgu ayırımı ya da tarihsicilik gibi sorunlara herhangi bir katkıda bulunup bulunmadığı, ulaşılan sonuçların başarılı bir biçimde uzman olmayanlara ulaştırılabilir olup olmadığı, konunun sosyal bilimler tarafından ileri sürülen mevcut sorunlarla ilişkisi ve beşeri bilim geleneğindeki yerinin ne olduğu gibi hususlarda arkadaşlarını ikna etmeyi öğrenirdi (184). Böylece öğrenci her zaman, benzer araştırma alanlarındaki yeni araştırma biçimlerinin ortaya çıkışına açık ancak onlara karşı eleştirel olmayı yaşam boyu devam ettirdiği bir alışkanlık haline getirirdi (185).

Öğrenciler bir tarihçi olan Nef'ten, tarihsel bilgi olmaksızın nereden gelip nereye gittiğimizi bilemeyeceğimizi, medeniyetin farklı yönlerinin bir birleriyle ilişkili olduklarını, mesela kendi uzmanlık alanı olan ekonomik tarihin tek başına bu maksat için yeterli olmadığını, yüzeyselliğe düşmeden uzmanlaşmanın nasıl aşılabileceğini, tarihçilerin ikinci el yazılarıyla değil de, orijinal malzemeyle doğrudan geçmişle yüz yüze gelmeyi; konular üzerindeki yoğunlaşmanın birbiriyle ilişkisiz gibi görünen belli bir zaman ve mekânda tarihin farklı yönlerinin birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu, sabırlı olmayı gerektiren böyle bir yoğunlaşmanın onların doğasını ve özünü ortaya koyacağını öğrendiler. Bunla-

rı okuyarak değil bizatihi hocalarının bunları nasıl yaptıklarını, pratikte görerek öğrendiler.

Uzmanlaşma karşısı olan Nef, yüzeyselliğe düşmeden uzmanlaşmanın aşılmasının bir yolu olarak, çalışılan konunun üzerinde yoğunlaştıdıktan, onun ne dediğine kulak kesilerek dinlendikten parçası olduğu kültürün ya da medeniyetin anlaşılmasını mümkün kılacak bir konunun seçilmesini tavsiye eder. Mahdi hem doktora tezi olarak İbn Haldûn'u hem de daha sonra neredeyse hayatı boyunca sürecek çalışma alanı olan Fârâbî'yi seçmesinde en önemli ölçütü Nef'in bu yaklaşımı olduğunu söyler. İbn Haldûn ve özellikle de Fârâbî çalışmaları, genelde İslam özelde ise Farâbî felsefesinin özünün siyasi olduğunu fark etmesine yol açmış, hayatını bunu göstermeye yönelik araştırmalar yapmaya adanmıştır.

MAHDİ'NİN ESERLERİ

Çok velut bir akademisyen olan Mahdi'nin çalışmalarının tamamını yukarıda onuruna hazırlandığından söz edilen *The Political Aspects of Islamic Philosophy*'inin 383-400 sayfaları arasında bulmak mümkündür. Burada onlardan yalnızca İbn Haldun, Farâbî ve Binbir Gece Masalları ve Türkçe yayımlanmış olanlarına yer verilecektir.

1. *Ibn Khaldun's Philosophy of History: A Study of in the Philosophic Foundation of the Science of Culture* (London: George Allen and Unwin/New York: MacMillan, 1957; yeni baskı Chicago: University of Chicago Press, Phoenix Books, 1964, 1971 ve 1974; Islamic Book Trust, 2007; Routledge 2016; Farsça çeviri: *Felsefe-i tarih-i İbn Haldun*, trc. Mecîd Mesûdî (Tahran: BTNK, 1973); Malayca çeviri: *Falsafah Sejarah Ibnu Khaldun: Kajian Tentang Dasar*

Falsafah Ilmu Buaya, trs. Amilah Awang Abd Rahman (Kuala Lumpur: Institut Terjemahan and Buku Malaysia Berhad, 2014).

2. *Die Geistigen und Sozialen Wandlungen in Nahen Osten* (Freiburg: Rombach, 1961).

3. Ebū Nasr el-Fârâbî, *Felsefetü Aristütâlis*, (Beyrut: Lecnetü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Felsefi'l-'Arabi, 1961).

4. *Alfarabi's Philosophy of Plato and Aristotle*, English translation of Arabic text (New York: MacMillan 1962, yeni baskı Ithaca, NY: Cornell University Press, 1969; 1974 ve 2002).

5. *Mediavel Political Philosophy: A Sourcebook*, co-editor with Ralph Lerner and Ernest Fortin (New York: MacMillan, 1963; yeni bsk. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1967, 1973 ve 1984).

6. Ebū Nasr el-Fârâbî, *Kitâbu'l-mille ve nusûsun uhra*, (Beyrut: Dâru'l-meşrik, 1968).

7. Ebū Nasr el-Fârâbî, *el-Elfâzu'l-musta'mele fi'l-mantık*, (Beyrut: Dâru'l-meşrik, 1968).

8. Ebū Nasr el-Fârâbî, *Kitâbu'l-hurûf*, (Beyrut: Dâru'l-meşrik, 1969).

9. *The Political Orientation of Islamic Philsophy* (Washington, DC: Georgetown University Press, 1982).

10. *Elf leyle ve leyle min usûlihi'l-'Arabiyeti'l-evveli*, critical edition of Arabic text (Leiden: E. J. Brill, Part 1 ve 2 Arapça metin, 1984. Part 3 Introduction and Analyses, 1994); yeni baskı (Leiden: E. J. Brill, Arapça metnin karton kapak neşri, 1984).

11. Ebū Nasr el-Fârâbî, *Kitâbu'l-vâhid ve'l-vahde*, (Dârül-beyzâ : Daru Tubkal [Les Editions Toubkall], 1990)